

УДК: 911.375.62 (477.7)+(477.74)

ПЕРЕДУМОВИ РОЗВИТКУ ПОЛІФУНКЦІОНАЛЬНИХ ТЕРИТОРІЙ ТАТАРБУНАРСЬКОГО РАЙОНУ ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Вартанян Г. В.

В статті розглянуто компонентну структуру природно-ресурсного потенціалу Татарбунарського району Одеської області для подальшого обґрунтування напрямів розвитку району, як поліфункціональної території. Автором визначено пріоритетні напрями розвитку туризму з урахуванням поліфункціональних можливостей його природно-ресурсного потенціалу.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку суспільства, при загостренні економічних, соціальних та екологічних проблем, з одного боку, обмеженості природних ресурсів, з другого, все актуальнішим стає збереження різноманітності екосистем та забезпечення ефективного використання їх потенціалу. Обмеженість рекреаційних територій обумовлює необхідність пошуку шляхів їх розширення на основі формування нових сегментів ринку туристичних послуг, для чого доцільно переглянути можливості використання вже існуючих територій. На нашу думку, активізація розвитку туризму можлива за рахунок використання туристично-рекреаційного потенціалу територій поліфункціонального призначення. З огляду на це виникає потреба в обґрунтуванні наукових підходів до ідентифікації територій поліфункціонального призначення та розробки заходів щодо ефективного та комплексного використання їх природно-ресурсного потенціалу.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Законодавчо особливості використання природоохоронних територій, які мають поліфункціональне призначення, визначено ЗУ «Про охорону навколишнього природного середовища», «Про природно-заповідний фонд», «Про екологічну мережу». Проблемами використання територій природно-заповідного фонду (ПЗФ), для розвитку рекреації, займалась Овсяннікова Н.В. [1]; промислових, рекреаційних та агроландшафтних зон, які мають «рівноцінний статус пріоритетності просторових функцій в соціально-економічному розвитку території» – Грановська Л.М. [2, с. 30-31, 38].

Вчені займались вивченням специфіки їх функціонування, розробили пропозиції щодо використання та розвитку таких територій, враховуючи особливості їх поліфункціональності призначення [3, 4].

Кожна територія має вихідні можливості, закладені природно-ресурсним потенціалом, кліматичними умовами, розташуванням, які визначили соціально-економічну структуру територій, історично сформували пріоритетні напрями діяльності. Проте сучасні реалії вимагають, по-перше, переходу від екстенсивного до інтенсивного способу використання природно-ресурсного потенціалу, і в контексті цього – розвитку сучасних напрямів діяльності, по-друге, урахування екологічного обмежувального чинника, що вимагає впровадження невиснажливих, не шкідливих для довкілля видів діяльності.

Цілі статті. З огляду на вище вказане, основними цілями статті є

обґрунтування пріоритетних напрямів розвитку поліфункціональних територій Татарбунарського району Одеської області.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих результатів. Проведені автором дослідження дали можливість виявити ознаки поліфункціональності територій (ПФТ) адміністративних районів Одеської області. Зокрема, розроблені теоретико-методичні положення щодо ідентифікації ПФТ дозволили на основі науково-дослідних робіт виявити перспективні туристично-рекреаційні ресурси, території, об'єкти, виділити різні зони в межах однієї території, що дозволяє розвивати різні види діяльності на принципах невиснажливості та збалансованості; визначити різні функції, які може виконувати ця територія завдяки внутрішньому потенціалу багатofункціональності, поєднанню природних ресурсів та умов.[4, с. 163]

Перспективним для обґрунтування пілотної Програми розвитку поліфункціональних територій вважаємо Татарбунарський район Одеської області. Результати досліджень свідчать, що для підвищення ефективності використання природно-ресурсного потенціалу цього району доцільно використати такий варіант: здійснювати активне, ціленаправлене удосконалення закладених природою, існуючих характеристик ресурсів ПФТ для підвищення їх атрактивності, привабливаності, формування нових туристичних продуктів та туристичних потоків. Відповідно до цього можуть формуватися особливі зони – санаторна, стаціонарно-оздоровча, спортивно-оздоровча, комбінованого відпочинку, пізнавального туризму.

Тому виникає необхідність розробки низки проектів або підпрограм формування таких територій. Для їх обґрунтування доцільно узагальнити наявні передумови, що стане основою для формулювання мети, завдань та очікуваних результатів Програми. Програма розвитку поліфункціональних територій Татарбунарського району Одеської області – це документ, реалізація якого має вирішити проблеми ефективного, комплексного використання природно-ресурсного, економічного та соціального потенціалу території району для активізації туристичної діяльності з урахуванням обмежувального екологічного чинника, а саме функціонування природоохоронних територій та існуючого функціонального зонування.

Доцільність формування та реалізації такої програми аргументується:

- наявністю на території району відносно незмінених природних ландшафтів, рекреаційних зон;
- відсутністю промислових підприємств, які забруднюють довкілля;
- наявністю специфічних, унікальних екосистем;
- можливістю задовольняти різні потреби та смаки рекреантів і туристів;
- наявністю туристичного потенціалу для розвитку різних видів туризму.

Наведемо короткі територіальні та економіко-екологічні дані. Татарбунарський район розташований у південно-західній частині Одеської області. Межує на півночі з Саратським, на сході з Білгород-Дністровським, на північному заході з Арцизьким, на півдні з Кілійським районами. Лежить у межах Причорноморської низовини. Розташований у степовій зоні. Площа району – 174,8 тис. га. З показників табл.1 видно, що в Татарбунарському районі спостерігається м'який клімат, що є одним з компонентів рекреаційних ресурсів, який позитивно впливає на стан здоров'я місцевого населення, а також приваблює відпочиваючих. Значна частина територій (117,4 тис. га) виділена під сільськогосподарські угіддя. На екологічну ситуацію в районі впливають

викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря від стаціонарних, та значна їх частина (1317,7 т), від пересувних джерел, що становить 1,48 % від забруднення атмосферного повітря в Одеській області. В цілому район завдяки кліматичним умовам та природно-ресурсному потенціалу надає можливості ведення різних форм господарювання.

За характером рельєфу район представляє собою рівнину з основним напрямком схилу – з півночі на південь. По території району протікають такі річки: Когильник, Фонтанка, Сарата, Алкалія, Хаджидер.

Татарбунарський район розташований в зоні зі сприятливими для життєдіяльності кліматичними умовами, що обумовлено теплим помірно-континентальним кліматом та довгим жарким літом. Середня тривалість періоду комфортного літнього відпочинку на морському узбережжі становить 120 сонячних днів на рік.

Основні показники компонентної структури потенціалу території наведено в табл.1.

Таблиця 1

Показники компонентної структури Татарбунарського району

Кліматичні умови	Температура повітря влітку, С°	Вологість повітря, %	Швидкість вітру, м/с
	24,2	40	2,0
Територіальний склад	Ліси та лісовкриті площі, тис. га	Площі с/г угідь, тис. га	Площа під об'єкти ПЗФ, тис. га
	4,2	117,4	28,2
Екологічна ситуація на території	Викиди шкідливих речовин у атмосферне повітря, т	Скидання забруднених вод у природні поверхневі водні об'єкти, млн. м ³	Утворення відходів, т
	1898	0,0	95,0

Природно-ресурсний потенціал району представлений: водними ресурсами (акваторія Чорного моря, 13 солоних озер, 4 водосховища); лікувальними грязями лиману Бурнас та сірководневими мінеральними джерелами; запасами будівельного каменю (вапняку), будівельного піску; лісовими ресурсами – змішаний ліс, що є рідкісним ресурсом для степової зони.

Водні ресурси представлені морським узбережжям (довжиною біля 50 км), акваторіями мілководних лиманів, що розташовані здовж морського узбережжя. Ланцюг лиманів починається озером Сасик, за яким слідує Джантшейський, малий Сасик, Шагани, Будури, Карачаус, Алібей, Хаджидер, Курудіол, Солоне та Бурнас. Піщана смуга, що відокремлює лимани від моря завширшки 50-400 м, а її висота 1,5-3,0 м над рівнем моря. Татарбунарський район має найбільшу довжину пляжів в Одеській області. Третина всіх придатних для рекреації пляжів припадає на Татарбунарський район. Такі величезні простори вигідно поєднані з віддаленістю цього регіону від промислових центрів, що дуже добре впливає на якість морської води.

На території району виділяють групи мінеральних вод, перспективних для розвитку рекреаційно-туристичного комплексу: сірко-водневі, йодо-бромні; лікувальна дія яких визначається різноманітним сполученням солей, в тому числі гідрокарбонатно-натрієві, хлоридно-сульфатні та сульфатно-хлоридні;

хлоридно-гідрокарбонатно-сульфатні натрієві; гідрокарбонатно-хлоридно-натрієві та хлоридно-гідрокарбонатні натрієві.

Бальнеологічні ресурси озер за своїм складом придатні для лікувального застосування при захворюваннях органів опорно-рухового апарату, центральної та периферичної нервової системи, серцево-судинної системи, органів травлення, гінекологічних захворювань, хвороб шкіри.

Постановою Кабінету Міністрів України від 11 грудня 1996 року № 1499 затверджено перелік водних об'єктів, що відносяться до категорії лікувальних із запасами грязей, що можуть використовуватися для лікування цілого спектру різноманітних захворювань, в якому вказані озера Сасик, Бурнас, Алібей, Шагани.

На території Татарбунарського району розташовані три рекреаційні зони:

- в с. Приморське: курорт «Расейка», де розміщена рекреаційна зона протяжністю близько 2 км. Пляж знаходиться на морській косі, довжина якої понад 50 кілометрів і ширина 100-300 м. Лимани, які знаходяться на Расейці та відокремлюють пляж від материка, є частиною ланцюжка морських лиманів. Це місця поселення та гніздування багатьох водоплавних птахів, що надає можливість для розробки екологічних маршрутів зі спостереження за птахами; курорт «Катранка», куди входить: морська коса, відокремлена від житлової зони вузьким рукавом оз. Джантшейського, через який прокладені пішохідні містки.

- в с. Лебедівка узбережжя Чорного моря. Загальна протяжність морського берега – біля 50 км. Кількість баз відпочинку – 120. Здійснюється сезонне оздоровлення відпочиваючих, екскурсійне обслуговування туристів.

Більше 50-ти туристично-оздоровчих об'єктів пропонують проживання для сімейного або компанійського відпочинку.

Населення Татарбунарського району – 38895 осіб, у тому числі 27903 особи сільського та 10 992 особи міського населення. Густота – 30,3 особи на 1 кв. км. Населення проживає в 35 населених пунктах (із них одне місто та тридцять чотири села, які входять до 1-єї міської та 18 сільських рад). В районі проживає 47 національностей. Найчисельніші з них: українці – 28,0 тис. чол., болгари – 4,5 тис., молдовани – 3,7 тис., росіяни – 2,5 тис., цигани – 186, гагаузи – 82.

Станом на 01.01.2015 року економічний потенціал Татарбунарського району складають:

- 820 малих фермерських господарств, 35 середніх сільськогосподарських підприємств та фермерських господарств, 194 малих підприємства, а також 1631 фізична особа-підприємець, які зосереджені в основному у сферах торгівлі та надання послуг, зокрема, торговельну діяльність здійснюють 323 об'єкти торгівлі та громадського харчування;

- 2 промислових підприємства (виноробне підприємство ТОВ «Агро-Дар» та друкарня);

- 1 транспортне підприємство (ПАТ «Татарбунарське АТП -15143»);

- 6 підприємств інших галузей (сільськогосподарський ринок, райспоживспілка, КП «Водопостачальник», міжрайонне управління водного господарства, цегельний завод, ТОВ «Райсількомунгосп»).

Районна мережа автошляхів складає 273,8 км. у тому числі: автошляхи державного значення – 82,2 км, обласного – 55,9 км, районного – 135,7 км. Усі

населені пункти мають автошляхи сполучення з райцентром. Район перетинає автошлях міжнародного значення Рені – Одеса - Ростов.

Сільськогосподарські угіддя району займають 117,4 тис.га або 67,1% від загальної площі району, землі під водою – 46,6 тис.га (або 26,7%)

Основними інвесторами реального сектора економіки району залишаються сільгоспідприємства, які за січень – вересень поточного року в розвиток агропромислового комплексу району направили 23,0 млн грн, що на 12,2 відсотка більше, ніж за відповідний період минулого року.

Віддаленість від транзитних автомобільних, залізничних та суднохідних шляхів дозволяє дотримуватися на території допустимих рівнів шуму та уникати забруднення навколишнього середовища специфічними продуктами їх діяльності.

2 лютого 1971 року в містечку Рамсар (Іран) було прийнято Рамсарську конвенцію або «Конвенцію про водно-болотні угіддя, що мають міжнародне значення, головним чином як середовища існування водоплавних птахів». Членами Конвенції стали 96 держав світу, в тому числі Україна, яка ратифікувала її в 1996 році і нараховує 22 водно-болотних угіддя міжнародного значення. У тому числі озеро Сасик та система лиманів Шагани-Бурнас-Алібей. У 1993 році рішенням Одеської обласної ради затверджено перелік територій, зарезервованих для подальшого заповідання (Алібей, Аліяга, Карачаус, Приморська коса, Когильник, Лебедівка, Хаджидер, Шагани, Бурнас, Джантшейський) загальною площею 6800 га.

Указом Президента України від 1 січня 2010 року № 1/2010 створено національний природний парк «Тузовські лимани» на території Татарбунарського району (27 тис. 865 га землі державної власності), в напрямках діяльності якого повною мірою використовується поліфункціональний підхід. Зокрема, на території Парку передбачено створення умов для організованого та ефективного туризму, загальнооздоровчого, культурно-пізнавального відпочинку, любительського і спортивного рибальства, з додержанням режиму охорони природних комплексів та об'єктів; забезпечення попиту рекреантів на туризм, відповідно до режиму території; сприяння формуванню у рекреантів та місцевих жителів екологічної культури, дбайливого і гуманного ставлення до національного природного надбання. На його території передбачене інфраструктурне облаштування туристичних та екскурсійних маршрутів, еколого-освітніх стежок; створення і ведення інформаційного банку даних рекреаційних закладів; участь у вітчизняних і міжнародних науково-практичних конференціях, з'їздах, семінарах, присвячених питанням розвитку рекреації; вивчення, узагальнення та впровадження вітчизняного і зарубіжного досвіду щодо організації рекреаційної діяльності. Національний парк як поліфункціональна еколого-економічна система може надавати різноманітні, в тому числі екосистемні послуги.

Ці дані свідчать про те, що природно-кліматичні, природно-ресурсні та земельні умови дозволяють активно розвивати дві сфери – сільське господарство та туристично-рекреаційну. Суттєву роль в структурі земельного фонду відіграють природоохоронні території, в першу чергу національний природний парк. Взнявши до уваги існуюче функціональне зонування території, доцільно виділити кілька перспективних напрямів туристичної діяльності, а саме:

1) сільський зелений, обумовлений більшою частиною с/г угідь в районі, що надасть з одного боку додаткові місця для розміщення туристів з можливістю відпочинку в сільській місцевості та вивченням культури і традицій регіону, з іншого- створює можливості отримання додаткового прибутку для місцевого населення;

2) агротуризм, так як основним видом економічної діяльності в районі є сільське господарство. Такий вид туризму на сьогоднішній день приваблює туристів можливістю безпосередньої участі у веденні с/г робіт (збирання врожаю, догляд за худобою та ін.)

3) екотуризм, що обумовлюється суттєвою часткою об'єктів ПЗФ, сформованою на певному рівні інфраструктурою, видами діяльності та рекреації національного природного парку;

4) оздоровчий та курортно-санаторний туризм, оскільки територія багата на лікувальні ресурси, має сприятливі погодно-кліматичні умови, умови для теренкуру, пляжно-купального відпочинку, піших прогулянок, пікніків.

Три перші напрями суттєво можуть бути доповнені такими видами туризму як етнічний, оскільки це можливість суттєво урізноманітнити агротуризм завдяки багатонаціональності населення району; пізнавальний (екскурсійний, науково-дослідницький, релігійний, ностальгічний, екзотичний, пригодницький, паломницький, елітарний), утилітарний (діловий, комерційний, аматорський, промисловий, діловий, шоп-тури), спортивний (пішохідний, гірський, водний, велосипедний, кінний, спортивна рибалка та мисливство, автотуризм, спортивні ігри, підводне плавання). Щодо оздоровчого та курортно-санаторного виду туризму, тут необхідно чітко спланувати зони відпочинку та оздоровлення та розподіляти потоки туристів таким чином, щоб рекреаційні території мали час на відновлення, тобто враховувати навантаження на території, щоб забезпечити наявність лікувального та рекреаційного ресурсу на довгостроковий період.

Висновки. Таким чином, територія Татарбунарського району Одеської області має характерні ознаки поліфункціональності, що повинно бути враховано при стратегічному плануванні його розвитку. Оцінивши сучасний стан функціонування району, ми визначили пріоритетні напрями розвитку туризму з урахуванням поліфункціональних можливостей його природно-ресурсного потенціалу, а саме: сільський зелений агротуризм екотуризм оздоровчий та курортно-санаторний туризм.

Комбінування цих видів туризму дозволить ефективно та раціонально використовувати ресурси території, розвивати малий бізнес, створювати нові робочі місця, забезпечувати зростання показників благоустрою місцевих громад і задовольняти потреби туристів.

Література

1. Овсяннікова Н. В. Особливості менеджменту природоохоронних територій / Н. В. Овсяннікова. // Економіка, менеджмент, бізнес. – 2010. – № 1. – С. 123-129.
2. Грановська Л. М. Еколого-збалансоване природокористування в умовах поліфункціональності територій : монографія / Л. М. Грановська. – Херсон : Вид-во ХДУ, 2009. – 414 с.
3. Черчик Л. М. Формування ринкових відносин у рекреаційному природокористуванні : монографія / Л. М. Черчик. – Луцьк : ЛДТУ, 2006. – 352 с.

4. Теоретико-методичні підходи до типізації поліфункціональних екосистем [Електронний ресурс] / Г.В. Варганян // Економіка: реалії часу. Науковий журнал. – 2013. – № 4 (9). – С. 161-166. – Режим доступу до журн.: <http://economics.opu.ua/files/archive/2013/n4>.
5. Павлов В. І. Рекреаційний комплекс Волині: теорія, практика, перспективи : монографія / В. І. Павлов, Л. М. Черчик. – Луцьк : Надстир'я, 1998. – 122 с.
6. Міста та райони Одеської області за 2014 рік. Статистичний збірник за редакцією Копилової Т. В. // Державна Служба Статистики України, Головне управління статистики в Одеській області. – Одеса, 2015 р. – 287 с.
7. Положення про НПП "Тузловські лимани" / затверджене Наказом Міністерства екології та природних ресурсів України від 07.09.2011 - №320 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.menr.gov.ua/normakty/60-9/acts/1877-nakaz-vid-07-09-2011-320>

Abstract

In the article the component structure of natural resources of Tatarbunarsky district (Odessa region) are examined for further reasoning of the district's development directions, as multifunctional area. In modern society, in the exacerbation of economic, social and environmental problems, on the one hand, and natural resources limitation, on the other, it is urgent to preserve the diversity of ecosystems and ensure the effective use of their potential. Limited recreational areas necessitates to find ways of expansion based on the formation of new segments of the tourism market, which is advisable to review the possibility of using existing territories. We believe that the activation of tourism is possible through the use of multifunctional areas' tourist and recreational potential. According to this, there is need for reasoning of scientific approaches to identifying multifunctional areas and development of measures for efficient and complex use of natural resources.

The author's researches gave the opportunity to identify features of territories' multifunctionality in the Odessa region's districts. Specifically designed theoretical and methodological provisions for identifying multifunctional territories was allowed on the basis of research reveal perspective tourist and recreational resources, territory and objects; are different zones within the same territory that enables the development of various activities based on the principles of non-depletion and balance; identify the different functions that can perform this area due to the internal potential versatility, combining the natural resources and environment.

Tatarbunarsky district of Odessa region was selected by the author as the Perspective Pilot Program for the development of multifunctional areas. The research's results indicate that more efficient using of natural resources in this district appropriate to use next option: active targeted improvement of existing characteristics of the multifunctional territories' resources which were inherent nature to increase their attractiveness, to develop new tourism products and to attract tourist flows.

Assessing the current condition of operation of the district, we have identified priority areas for tourism development based on multifunctional capabilities of its natural resources, namely village-, green-, agrotourism, ecotourism, health resort and recreation tourism.

The combining of these tourism types will allow to use the resources of the territory effectively and efficiently, to develop small businesses, to create new jobs, to provide performance improvement's growth of local communities and to satisfy the needs of tourists.